

До разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента, кандидата юридичних наук, доцента

**Гресь Юлії Олегівни на дисертацію Кривди Людмили Русланівни
«Використання судово-медичних знань у розслідуванні насильницьких і
корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень», подану на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081
«Право»**

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що в умовах війни в Україні значно зросла кількість вчинюваних насильницьких та корисливо-насильницьких злочинів, розслідування яких передбачає необхідність звернення до спеціальних судово-медичних знань. Слід зазначити, що проведення судово-медичних досліджень та їх результати є важливою складовою процесу доказування, адже висновки експертів як джерело доказів впливають на процес досудового розслідування і судового провадження, а також є безпосереднє прийняття судового рішення. Крім того, у зв'язку із безупинним науково-технічним процесом сфера судово-медичних досліджень постійно оновлює та удосконалює інструментарій та методики проведення досліджень. Зокрема, вирішення ряду завдань, які раніше викликали значні складності, на сьогоднішній день можливе за рахунок застосування таких сучасних методів судової медицини, як проведення ДНК-аналізів, в тому числі пов'язаних із ДНК-профілюванням, проведення токсикологічних досліджень, використання методів судової антропології.

З огляду на те, що у сучасній вітчизняній науці відсутнє спеціальне комплексне дослідження можливостей, шляхів і засобів використання судово-медичних знань у розслідуванні насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, а наявні лише окремі наукові ідеї та пропозиції щодо особливостей використання спеціальних знань при розслідуванні даної групи злочинів, важливість обраної теми дисертаційного дослідження не викликає сумніву.

У дисертації розглянуто періодизацію використання спеціальних, зокрема судово-медичних знань, у розслідуванні насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. Подано авторське визначення спеціальних медичних знань як наукових знань із судової медицини, а також практичних вмінь і навичок осіб, що пройшли спеціальну професійну підготовку у галузі судової медицини, які можна використовувати для збору і дослідження доказів з метою встановлення обставин кримінального провадження, а також форми їх використання у розслідуванні.

Позитивно слід відзначити проведення порівняльного дослідження процесуальних й організаційних засад призначення та проведення судово-медичних експертиз в Україні та німецькомовних країнах Європи, зокрема, Німеччини, Австрії, Швейцарії, Ліхтенштейні, Люксембурзі, а також у таких країн Європейського Союзу, як Нідерланди, Швеція, Фінляндія, Норвегія.

Детально розглянуто важливі тактико-методичні складові використання судово-медичних знань у процесі розслідування насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень.

Саме тому актуальність обраної теми дослідження не викликає жодних сумнівів.

Вищевказане також підтверджується й тим фактом, що дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня

2021 року № 756-p); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454); Плану Південного регіонального центру Національної академії правових наук України № 148/3-Б «Регіональна юридична наука: сучасні завдання» на 2019–2024 роки; є складовою наукових досліджень, виконаних на кафедрі криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія», відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія» «Пріоритетні напрями криміналістичних досліджень у протидії кримінальним правопорушенням» на 2021–2025 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя людини у людиноцентристському вимірі у цифрову еру» на 2021–2025 роки (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні теоретичних та практичних рекомендацій щодо використання судово-медичних знань під час розслідування насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень.

Дисертація спрямована на дослідження місця та ролі спеціальних медичних знань у кримінальному процесуальному та криміналістичному пізнанні кримінально-релевантних подій, які пов'язані із застосування різних форм насильства, з метою з'ясування сутності таких подій, визначення їх криміногенного характеру та систематизації кола обставин, що підлягають встановленню під час розслідування.

У роботі детально розглянуто положення щодо взаємодії слідчого і судового медика як спеціаліста в огляді трупа на місці події у частині організації такої взаємодії залежно від характеру тілесних ушкоджень та способів спричинення смерті потерпілого. Необхідно підкреслити, що належна взаємодія у ситуаціях розслідування насильницьких і корисливо-

насильницьких кримінальних правопорушень є запорукою своєчасного отримання важливої для слідства як доказової, так і орієнтуючої інформації.

Дисертаційне дослідження містить і ряд інших цікавих та аргументованих висновків, пропозицій та рекомендацій, зокрема, щодо поняття, значення, видів і об'єктів судово-медичної експертизи, а також щодо особливостей з'ясування кола обставин, пов'язаних з різними видами сексуального насильства, у відповідності до змін КК України щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості особи шляхом призначення і проведення судово-медичної експертизи як потерпілої особи, так і підозрюваного.

Таким чином, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Автором встановлено, що мета дисертаційного дослідження полягає у розробленні теоретичних та практичних рекомендацій щодо використання судово-медичних знань під час розслідування насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. Для досягнення поставленої мети поставлено такі завдання:

- визначити етапи становлення та сучасний стан наукового забезпечення використання судово-медичних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень;
- сформулювати сутність судово-медичних знань та окреслити напрями та форми їх використання у розслідуванні;
- охарактеризувати організаційно-правові та методичні аспекти використання судово-медичних знань під час розслідування насильницьких та корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень;
- окреслити форми та напрями взаємодії слідчого та спеціаліста під час огляду трупа та збиранні слідів (речовин) біологічного походження;

- визначити особливості проведення та функціональне призначення судово-медичної експертизи трупа і слідів (речовин) біологічного походження;
- сформулювати особливості використання судово-медичних знань у проведенні освідчування особи;
- окреслити особливості призначення та проведення судово-медичної експертизи живих осіб під час розслідування тілесних ушкоджень та насильницьких статевих злочинів.

Авторкою роботи було опрацьовано досить значний перелік джерел, здійснено аналіз слідчої, судової та експертної практики, опитування судових експертів.

Аналіз тексту дисертації дає підстави стверджувати, що авторкою вирішено вищевідзначені завдання та досягнена поставлена мета дослідження.

Достовірність, повноту та об'єктивність отриманих результатів у значній мірі забезпечило використання автором комплексу загальнонаукових та спеціальних методів. Методи дослідження відображають підходи – системний, діяльнісний, функціональний, інформаційний, технологічний та евристичний, які характерні для сучасної теорії пізнання. Методологічною основою дослідження є діалектико-матеріалістичний та формально-логічні методи. За допомогою історико-правового методу було досліджено генезис поняття «спеціальні знання», порівняльно-правового методу – аналіз норм матеріального і процесуального національного права та законодавства німецькомовних країн, наукових категорій, понять та їх визначень. Догматичний метод було використано для тлумачення понятійно-категоріального апарату, що використовується у криміналістиці і судовій медицині; системно-аналітичний метод – для узагальнення наукових підходів щодо змісту спеціальних знань, спеціальних медичних знань; статистичні методи – для ілюстрації теоретичних висновків з вивчення даних судової, слідчої та експертної практики стосовно призначення і проведення судово-медичної експертизи; соціологічні (анкетування) – проблемних питань

взаємодії практичних працівників органів досудового розслідування та судово-медичних експертів під час проведення слідчих (розшукових) дій. У роботі також було використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи підтверджується можливістю використання розроблених дисертантом рекомендацій, положень та пропозицій у науково-дослідницькій роботі, законодавчій, правозастосовній діяльності та освітньому процесі. На підтвердження цього дисертанткою надані: Акт впровадження у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ від 10 травня 2024 року, Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність Одеського районного управління поліції №1 ГУ Національної поліції в Одеській області, Акт впровадження в освітній процес Одеського державного університету внутрішніх справ від 10 травня 2024 року, Акт впровадження у освітній процес Національного університету «Одеська юридична академія» від 6 червня 2024 року

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація характеризується логічним змістовним наповненням, структура якого забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики. Сама структура дисертації побудована логічно, відповідно до поставлених перед дослідженням завдань. Дисертація складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі обґрунтовано вибір і актуальність обраної теми, потребу її наукового розроблення, наведено відомості про мету, завдання, методи дослідження, вказано на його новизну, практичне значення, відзначено дані про апробацію результатів дослідження, наявні публікації.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми з використання спеціальних знань у розслідуванні

насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень» включає три підрозділи.

У підрозділі 1.1. «Генезис і сучасний стан наукового забезпечення використання судово-медичних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень» розглянуто різні підходи до періодизації використання спеціальних знань у ході розслідування насильницьких, корисливо-насильницьких правопорушень з точки зору криміналістів та надано авторські пропозиції щодо періодизації використання судово-медичних знань при розслідуванні насильницьких, корисливо-насильницьких правопорушень. Визначено особливості використання спеціальних судово-медичних знань у кожному із виокремлених періодів.

Підрозділ 1.2. «Сутність судово-медичних знань: форми та напрями використання у розслідуванні» включає дослідження статусу спеціаліста та експерта, сутності спеціальних знань відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України та наукових криміналістичних досліджень. Проаналізовано існуючі підходи до визначення і класифікації форм використання спеціальних знань у розслідуванні, класифікації судових експертиз та судово-медичних експертиз зокрема. Подано авторське бачення форм використання спеціальних судово-медичних знань у розслідуванні. Здійснено порівняльне дослідження особливостей організації та проведення судово-медичної експертизи в Україні та німецькомовних країнах Європи, а також окреслено можливості та причини використання деяких аспектів закордонного досвіду в Україні. Також у підрозділі визначено об'єкти судово-медичних досліджень.

Підрозділ 1.3. «Організаційно-правові і тактико-методичні аспекти використання судово-медичних знань під час розслідування насильницьких та корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень» містить аналіз положень вітчизняного та зарубіжного законодавства щодо особливостей правового регулювання судово-медичної експертної діяльності, а також визначення ключових аспектів використання

спеціалізованих знань у розслідуванні насильницьких та корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. Запропоновано шляхи удосконалення вітчизняної судово-медичної експертизи на прикладі її проведення у німецькомовних країнах. Крім того авторкою запропоновано здійснювати побудову криміналістичної класифікації насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень із використанням таких критеріїв, як спосіб їх вчинення і спричиненні ними наслідки щодо життя і здоров'я потерпілої особи. Визначено перелік тактичних завдань при розслідуванні різних категорій насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, що можуть бути вирішені за рахунок використання спеціальних медичних знань.

Розділ 2 «Використання судово-медичних знань у розслідуванні насильницьких і корисливо-насильницьких злочинів у ситуації виявлення трупа» містить два підрозділи.

У підрозділі 2.1. **«Форми та напрями взаємодії слідчого та спеціаліста під час проведення огляду трупа та збиранні слідів біологічного походження»** розглянуто особливості огляду трупа на місці події судово-медичним експертом та лікарем. Виокремлено організаційні дії, які повинні передувати виїзду для огляду трупа на місці події та завдання судового медика, які можуть бути вирішені у ході огляду трупа чи частин тіла на місці події. Описано алгоритм здійснення такого огляду.

Підрозділ 2.2. «Судово-медична експертиза трупа і слідів (речовин) біологічного походження: особливості проведення та функціональне призначення» включає в себе систему рекомендацій із визначення та вирішення завдань розслідування під час проведення судово-медичної експертизи. Визначено типові помилки, які допускаються слідчими при підготовці і призначенні судових експертиз трупа і слідів та об'єктів біологічного походження.

Розділ 3 «Використання судово-медичних знань у розслідуванні окремих кримінальних правопорушень насильницького та корисливо-насильницького характеру» складається з двох підрозділів.

Підрозділ 3.1. «Особливості освідування особи та проведення судово-медичної експертизи з метою встановлення характеру та ступеня тяжкості тілесних ушкоджень» доводить важливе значення освідування як самостійної слідчої (розшукової) дії, як підготовчої дії до подальшого збирання доказів та як експертної процедури. Визначено принципи проведення освідування із урахуванням положень КПК України та криміналістичних тактичних та методичних рекомендацій. Описано покроковий алгоритм проведення освідування.

У підрозділі 3.2. «Призначення та проведення судово-медичної експертизи живих осіб у розслідуванні тілесних ушкоджень та насильницьких статевих злочинів» обґрунтовано, що судово-медична експертиза є невід'ємною частиною розслідування кримінальних правопорушень насильницького та корисливо-насильницького характеру. Досліджено особливості проведення судово-медичної експертизи живих осіб та її значення для розслідування. Доведено важливе значення використання судово-медичних знань в аспекті заподіяння тілесних ушкоджень та інших дій насильницького характеру для встановлення істини у кримінальному провадженні та притягнення винних осіб до відповідальності.

У висновках авторкою узагальнено основні результати дослідження та згруповано пропозиції щодо вдосконалення тактичних положень організації та проведення судово-медичних досліджень.

Таким чином авторка у своїй роботі продемонстрував високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, вміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати законодавчі акти, коректно полемізувати з іншими авторами, аргументовано відстоювати власну точку зору як щодо предмету дослідження, так і щодо

фундаментальних проблем юридичної доктрини, узагальнювати науково та практично значущі висновки.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Результати дослідження повною мірою відображені у наукових журналах і збірниках наукових праць, визначених МОН України як фахові видання з юридичних наук, у зарубіжних, а також у виступах автора з доповідями основних положень дисертації на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, що свідчить про достатній рівень апробації результатів дисертаційного дослідження. Основні результати дисертації відображено у 14 публікаціях, з них 4 – у наукових журналах і збірниках наукових праць, визначених МОН України як фахові видання з юридичних наук, у 3 статтях, опублікованих у зарубіжних виданнях, а також 7 тезах доповідей, оприлюднених на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Викладене є підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Кривди Людмили Русланівни як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки криміналістики проблеми.

Проте високо оцінюючи дисертаційне дослідження, не можемо не відзначити, що воно містить положення та висновки, які мають дискусійний характер, потребують додаткової аргументації, обґрунтування чи роз'яснення здобувачем під час публічного захисту, зокрема:

1. Якісно підсилити зміст дисертаційного дослідження могли б положення, що стосуються висвітлення напрямів використання результатів судово-медичної експертизи у моделюванні механізму злочину.

2. Із урахуванням сучасних воєнних умов в Україні доцільно було б дослідити, у чому полягають особливості проведення судово-медичної експертизи тіл жертв, які загинули у наслідок дії вибухових пристроїв чи боєприпасів.

Підкреслимо, що наведені зауваження в основному мають дискусійний характер та можуть слугувати для наукової полеміки під час публічного захисту дисертації та не впливають на наукову цінність дисертаційного дослідження.

Дотримання академічної доброчесності. Представлене дисертаційне дослідження виконане Кривдою Л.Р. самостійно, дисертація являє собою оригінальну працю. В роботі відсутні будь-які положення, які б порушували академічну доброчесність. Академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації у дисертації та/або наукових публікаціях здобувачки рецензентом не виявлено. У дисертації наявні усі необхідні посилання на використані джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей, а також надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності.

Висновок за результатами вивчення дисертації. Представлена до захисту наукова робота являється змістовним і оригінальним дисертаційним дослідженням. Тема дисертації є актуальною, сформульовані дисертанткою висновки і рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають значення не лише для правової науки, але й для правозастосовної практики. Викладені в дисертації пропозиції є теоретично обґрунтованими. Дисертанткою вирішується актуальне наукове завдання, яке полягає у всебічному вивченні криміналістичних можливостей використання спеціальних медичних знань у розслідуванні насильницьких та корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. Подана до захисту дисертація написана науковим стилем, мова роботи відзначається точністю, логічністю та аргументованістю викладу. Наукові положення у тексті дисертації за формою викладу доступні, у смисловому плані довершені, цілісні та взаємопов'язані. Матеріал у дисертації викладено у логічній послідовності, висновки науково обґрунтовані та підтверджуються відповідними результатами дослідження. Досягнуті результати доповідались авторкою та обговорювались під час науково-практичних конференцій і відображені у достатній кількості наукових публікацій.

На підставі викладеного можна дійти висновку, що дисертація Кривди Людмили Русланівни «Використання судово-медичних знань у розслідуванні насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень» відповідає вимогам, які висуваються до такого рівня досліджень, вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка – Кривда Людмила Русланівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право».

Рецензент:

**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, детективної
та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»**

Юлія ГРЕСЬ